

SAVUNMA VE YAYILMA PARADOKSU ÇERÇEVESİNDE RUS ÇARLIĞININ EMPERYAL JEOPOLİTİĞİ

Prof. Dr. Burak Samih Gülboy
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
ORCID: 0000-0002-7309-8665

Doktorant Serhat Güzel
Milli Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ORCID: 0000-0001-6569-9041

Öz

Sanayi Devrimi ertesinde buhar gücünden faydalanan teknolojiler deniz ve kara ulaşımında devletlerin coğrafi vizyonlarını devrimsel anlamda değiştirdi. Geleceğe yönelik yapılan bu değişimler tek bir alanda gerçekleşmedi. Askeri teknolojilerdeki hızlı gelişmenin eşliğinde devletler güçlerini sınırlarının çok ötesine taşıma yeteneğine sahip olmuş ve coğrafyayı siyasal ve stratejik olarak yeniden yorumlamaya başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın sonunda emperyal jeopolitiğin yükselişine şahit olunmuştur.

1815'ten sonra Avrupa'nın büyük güçleri arasında başat statüsünü pekiştiren Çarlık Rusya, 19. Yüzyılın devamında Avrupa, Balkanlar-Osmanlı İmparatorluğu ve Asya topraklarında etkili oldu. Çarlığın bu topraklarda izlediği stratejiler savunma ile yayılma arasında değişiklik gösterdi. Rus Çarlığının bu coğrafyalardaki aktivasyonu, karar alıcıları çevreleyen entelektüel alanda da jeopolitik düşüncelerin canlanmasını sağlayarak Çarlığın emperyal jeopolitiğini oluşturmuştur.

Bu makalenin amacı Rus Çarlığının 19. yüzyıldaki stratejisi çerçevesinde Çarlık Rusya'sının jeopolitik düşüncesini analiz ederek tanıtmaktır.

Anahtar Sözcükler: Rusya, Jeopolitik, Balkanlar, Panslavizm, Avrasya

Imperial Geopolitics of Tsarist Russia within the Framework of Defense and Expansion Paradox

Abstract

After the Industrial Revolution, technologies utilizing steam power revolutionized the geographical visions of states in sea and land transportation. These future-oriented changes did not occur in a single area. Accompanied by the rapid development in military technologies, states have gained the ability to extend their power far beyond their borders and have begun to reinterpret geography politically and strategically. Particularly at the end of the 19th century, the rise of imperial geopolitics was witnessed.

Tsarist Russia, which consolidated its dominant status among the great powers of Europe after 1815, was influential in Europe, the Balkans-Ottoman Empire and Asia in the remainder of the 19th century. The strategies followed by Tsardom in these lands varied between defense and expansion. The activation of the Russian Tsardom in these geographies created the imperial geopolitics of the Tsarism by ensuring the revival of geopolitical thoughts in the intellectual field surrounding the decision makers.

The aim of this article is to analyze and introduce the geopolitical thought of Tsarist Russia within the framework of the strategy of the Russian Tsardom in the 19th century.

Keywords: Russia, Geopolitics, Balkans, Panslavism, Euroasia

* Makale geliş tarihi: 24.08.2023
Makale kabul tarihi: 02.11.2023
Erken görünüm tarihi: 27.11.2023

Savunma ve Yayılma Paradoksu Çerçevesinde Rus Çarlığı'nın Emperyal Jeopolitiği

Giriş

Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan ve kısa süre içinde bir Rus-Ukrayna Savaşına dönüşen çatışma süreci, 21. yüzyılın şu ana değin yaşadığı en büyük uluslararası kriz olarak öne çıktı. İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde bir süper güç olarak ABD ile uluslararası yapıda hegemonik bir üstünlük mücadelesi yürüten SSCB'nin mirasçısı olan Rusya'nın 2010'lardan itibaren Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Asya'da giriştiği stratejik hamleler, bu devletin jeopolitiği ile ilgili tartışmaları yeniden canlandırmıştır. Diğer taraftan Rusya'nın jeopolitik kodlarının dönemselsel yeniden üretimlerinin tarihsel bir bütünlük içinde, "değişmezlik içindeki değişimler" olarak incelenmesi Rusya'nın jeostratejik ve jeopolitik yaklaşımının analizinde önemli bir etken olacaktır. Bu çerçevede Rusya'nın jeostratejik ve jeopolitik kodlarının geçmişini SSCB'nin de öncesinde Rus Çarlığı'nın bir büyük güç olarak yükseliş ve dahası bir imparatorluk olarak inşa oluş dönemi ile beraber analiz edebilmenin önemli olduğu düşünülmektedir.

Sanayi Devriminin getirdiği yeni teknolojilerin sağladığı olanaklar, bu teknolojilere sahip olan ve bunları kullanabilen devletlere büyük imkanlar sağlamıştır. Bu teknolojilerden en önemlisi ise buhar gücünün kullanımıydı. Buhar makinesi gerek denizde ve gerekse de karadaki kullanımı dahilinde mesafeleri kısaltmakla kalmamış, devletlerin menzillerini de aynı oranda arttırmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'nın büyük güçleri buhar temelli teknolojileri deniz ve kara ulaşımında etkin bir biçimde kullanmaya başlarlarken, bu durum aynı zamanda bu devletlerin sahip oldukları güçleri de sınırlarının ötesine taşıyabilmelerini sağlamıştır.

Buhar gücünün sağladığı yeteneklerin ulaşım alanında kullanımı zaman ve mekan kavramını da dönüştürmüştür. Mesafelerin zamansal anlamda göreceli yakınlaşması ve söz konusu teknolojilerin belli devletlerin elinde toplanması ya da yoğunlaşması coğrafyanın siyasal bir atıfla yeniden yorumlanmasına da neden olmuştur. Özellikle 19. yüzyılın sonunda Frederic Ratzel, Halford Mackinder ve Alfred Thayer Mahan gibi isimler coğrafyayı politik anlamda yorumlayarak

teoriler ürettiler (Fellegi, 2022: 1-18). Daha sonradan Rudolf Kjellen tarafından tanımlanan Jeopolitik terimi bu yeni coğrafi analiz için kapsayıcı olarak geliştirilmiştir. Jeopolitik düşüncenin bu erken dönemi emperyal jeopolitik olarak adlandırılmaktadır (Britannica, 2023).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren askeri teknolojilerdeki hızlı gelişme ve ulaşım teknolojilerinin bu modern askeri güçleri uzun menzillere taşıyabilmesi, uluslararası siyasette de devletler arasında çatışmaların kaynağı olmuştur. Bu anlamda devletler coğrafyayı stratejik anlamda yorumlarken, rakiplerinin güç bileşenlerini, stratejik vizyonlarını ve potansiyel hamlelerini hesaplamak zorunda kalmıştır (Grygiel, 2006:24-26). Buna ek olarak devletlerin geçmişlerinden gelen kültürel birikimleri ve dünya görüşleri de ulaşılmış olan güç potansiyellerinin tarihsel, dinsel ya da ulusal semboller ve ülkülerle bezenmiş hedeflere ulaşılması için kullanılması yönünde eğilimlerin oluşmasına neden olmuştur (Sloan ve Gray, 1999: 1-11). Bu eğilimler karar vericilerin çevresinde yer alan entelektüel çevreler tarafından üretilmiş, beslenmiş ve söz konusu devletin yayılmacı aktivasyonunu meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Bu anlamda emperyal jeopolitik, karar vericilerin algısını oluşturan politik coğrafya ve asker-bürokrat gibi uygulayıcıların eylemini kurgulayan jeostratejiden farklı olarak, entelektüel bir etki aracı olarak şekillenmiştir. Buna karşılık emperyal jeopolitik her büyük gücün kendi vizyonunda subjektif olarak inşa edilen bir olgu olmuştur.

Bu makalenin amacı 19. yüzyılın büyük güçlerinden biri olan Rus Çarlığı'nda emperyal jeopolitik algının yapısını ve jeostratejik vizyonunu incelemektir. Bu çerçevede Çarlığın büyük güç statüsünün belirginleştiği 1815 sonrasında Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçteki stratejik seçimler analiz edilerek, 19. yüzyılın sonunda popülerleşen jeopolitik tartışmalar değerlendirilecektir.

1. Rus Çarlığı'nın Büyük Güç Konumuna Yükselişi:

18. yüzyıl Avrupa'nın siyasi haritasını tamamlayacak coğrafi büyümenin olduğu dönem olarak belirginleşmektedir. Bu çerçevede kıtanın Batı ucundaki İngiltere, Sanayi Devriminin başlangıcı ile deniz aşırı yayılmasını ilerletirken, bir taraftan da kıtada Fransa-Habsburg rekabetini canlı tutmaya çalışmıştır. İngiltere'nin Fransa-Habsburg çatışmasının canlı kalmasını istemesinin en önemli nedeni güç açısından birbirlerine zarar vermeleri ve Avrupa'da denge unsurunun sağlanmasıydı. Diğer taraftan Polonya ve Avusturya Veraset Savaşları ile beraber iki yeni devlet, Prusya ve Rusya, Avrupa güç dengesinin oyuncularını haline gelerek kıtanın siyasi coğrafyasının doğu sınırlarlarını belirlemişlerdir.

Rusya'nın Avrupa siyasal sistemine dahil olması 18. yüzyılın başında Baltık bölgesinin kontrolü için İsveç ile giriştiği Büyük Kuzey Savaşı ile başladı ancak Rusya'nın Avrupa güç dengesinde güçlü bir oyuncu haline gelmesi 18. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur (Rich, 2009: 277). Avrupa siyasi haritasının en doğusunda yer alan Rusya'nın, Avrupa güç dengesi sisteminin aktif bir aktörü olması Yedi Yıl Savaşlarına dahil olması ile başlamıştır. Buna karşılık Rusya'yı Avrupa güç dengesinin belirleyicisi haline getiren süreç Napolyon'un Rusya'ya karşı giriştiği mücadelede yenilgi yaşaması ile olmuştur. Viyana Kongresi süreci içinde, Ekim 1815'te Çar I. Aleksander'ın girişimi ile yapılan Kutsal İttifak yalnızca Doğu Avrupa'da Rusya'nın istediği statükoyu sağlayan muhafazakar bir blok inşa etmekle kalmamış; aynı zamanda Viyana Kongresi ile Polonya üzerinde kurulan hakimiyet Rusya'nın Avrupa politikasında aktif bir oyuncu olarak pozisyonunu pekiştirmesini de sağlamıştır. Bu sayede Rusya, yeni bür güç merkezi olarak tanınmasını sağlamıştır (Kissinger, 1957:187-189).

Avrupa güç dengesinin iki kanat gücü olan İngiltere ve Rusya, Napolyon Savaşları ertesinde kıtanın merkezinde bulunan Fransa, Avusturya ve Prusya'ya oranla çok daha fazla güç potansiyeline sahip olmuştur. 1815'ten itibaren, tıpkı İngiltere gibi Rusya da Avrupa'nın büyük güçleri arasında özel bir konuma sahip olmuştur. Bu özel durumu belirleyen faktörler iki devlet arasında özde benzeşmesine rağmen, yapısal olarak tamamen farklıydı.

İlk olarak, iki devletin de Avrupa'nın merkezine görece uzaklıklarının sağladığı rölatif güvenlikti. İngiltere bir ada devleti olmanın sağladığı ayrıcalıkla yalnızca deniz gücü ile ana karasını güvenlik altında tutabilirken, sınırlı bir kara gücü ile kıtadaki çıkarlarını koruyabilecek ortaklıklara dahil olabilmekteydi. Buna karşılık Rusya, Doğu Avrupa'dan başlayan toprakları üzerinde olan hakimiyetini işgallere karşı organize etmeyi başarabilmekte ve iyi organize edebildiği kara gücünü çıkarlarının gereğince kullanabilmekteydi.

İkinci olarak, iki devlet de Avrupa dışında etki kurma alanlarına sahipti. İngiltere 1815 sonrasında dünya üzerindeki deniz ticaret yolları üzerinde kesin bir üstünlük kurmuştu. Rusya ise Avrupa'da elde ettiği üstün pozisyonun sağladığı hareket alanı ile Balkanlar, Kafkaslar ve Asya'da nüfuzunu geliştirmenin yollarını aramaktaydı.

Üçüncü olarak da, gerek İngiltere ve gerekse de Rusya, nüfuzlarını arttırmak istedikleri bölgelere odaklanmak için Avrupa'daki denge yapısının korunması konusunda belirgin bir hassasiyete sahiptilerdi. Bu nedenle 1815 sonrasında kıtanın merkezindeki devletlerle sürdürdükleri ilişkilerde çıkarlarını gözeten nitelikte önemli ölçüde çatışmadan kaçınan ve hatta zaman zaman işbirlikçi politikalar izlediler. Bu yaklaşım Almanya'nın birleşme sürecini mümkün kılmıştır.

2. 19. yüzyılda Emperyal Bir Güç Olarak Rus Çarlığı

1815'te Rusya, Napolyon Fransa'sının mağlup edilmesinde ve Viyana Kongresi sürecinde Napolyon'un oluşturduğu Avrupa siyasi haritasının dönüştürülmesinde başat rol oynamıştır. Bu çerçevede I. Aleksander, Napolyon tarafından imha edilen Prusya'yı yeniden inşa etmekle kalmamış, Kutsal İttifak ile Avusturya'yı da Rusya-Prusya yakınlaşmasına ortak etmiştir (Kissinger, 1957: 153-154). Napolyon Savaşları sonunda Avrupa'nın en büyük ve en iyi organize olmuş kara gücüyle çıkan ve bu kara gücü ile Paris'e kadar ilerlemiş olan Rusya'yı Avrupa'da bir dominasyon inşası yerine Viyana'daki işbirliğine götüren motivasyonu açıklamak, 19. yüzyılda Rus Çarlığının (ve hatta sonrasında Rusya'daki diğer rejimlerin) karşılaştığı paradoksları anlamak ile mümkündür.¹

İngiltere'yi 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın başat bir gücü haline getiren en önemli unsur, ülkenin yapısal özelliklerinin getirdiği devinim ve yenilikler olmuştur. Nitekim Sanayi Devriminin İngiltere'de başlaması da bu durumun sonucudur. Diğer taraftan Sanayi Devrimi kıta Avrupa'sına geç girmekle kalmayarak, Avrupa'nın doğusuna doğru oldukça yavaş ilerleme göstermiştir. Bu durum Rusya'nın 19. yüzyılın sonuna kadar bir tarım ekonomisi olarak kalmasına neden olmuştur. Doğal olarak Çarlık rejiminin Avrupa'daki liberal hareketlere olan ilgisizliği ve tepkisinin yanı sıra ülkedeki yarı feodal toplum yapısının korunmasına da katkıda bulunmuştur. 1861'de II. Aleksander tarafından serflik yapısının kaldırılmasına yönelik girişimlerin başlatılmasına rağmen bu düzen 20. yüzyılın başlarına kadar Rusya'da devam etmiştir. Endüstri ve sanayileşme konusunda da Çarlık diğer Avrupa devletlerine göre oldukça geride kalmıştır. 1900'lerin başındaki büyük sanayileşme atılımı sayesinde Rusya 20. yüzyılın başında baş döndüren bir hızda sanayileşmesine karşılık toplumsal düzen alt üst olmuş ve hızlı bir bilinçlenme içine giren emekçi sınıfı ortaya çıkmıştır (Lee, 1982: 111-112).

Rusya'da eski düzenin tam olarak ayıklanamadığı ve yeninin onun yerini alamayıp, ancak yanında yer alabildiği bir yapı oluşmuştur. Bu bağlamda Rusya siyasi, ekonomik ve kültürel yapıların iç içe geçtiği bir Avrupalı olmaktan çok, Avrupa'ya stratejik ve kültürel bir ortak olma eğilimi göstermiştir. Elindeki güce rağmen I. Aleksander'ı Napolyon Savaşları ertesinde Avrupa'dan uzak tutan farkındalık da bunun üzerine kurulmuştur. 1894'teki Fransız-Rus İttifakına kadar

1 Bu çalışma dahilinde 19. yüzyılda Rusya ve İngiltere arasındaki karşılaştırmalar ve Çarlık Rusya'sı ile ilgili jeopolitik ve jeostratejik tespitlerde Dominic Lieven'in *Empire-The Russian Empire and its Rivals* adlı eserinin ikinci bölümünü oluşturan ve Rus Çarlığının jeopolitik ve jeostratejik konumu ile rakipleri arasındaki etkileşimi içeren tespit ve analizleri temel alınmıştır. Bkz. Lieven, Dominic (2001), *Empire-The Russian Empire and its Rivals*, (New Haven: Yale University Press), ss. 89-158.

iktidarda olan Çarlar, Prusya ve Avusturya ile kurulacak muhafazakar zihniyetli ortaklıklara daha yatkın olmuşlardır. 1894'teki ittifak dahi ülkeye giren Fransız sermayesinden ve içinde bulunulan diplomatik izolasyonun kırılmasından başka bir sonuç getirmeyecektir (Lieven, 1999: 163-200).

Rusya için Avrupa'ya ortak olarak Avrupa dışında kalmanın da avantajları bulunmaktaydı. İngiltere'nin bir ada devleti olması emperyal yapısını denizcilik ile eşleştirirken, Rusya'nın görece zayıf komşular ile çevrelenmiş olması da kendi emperyal yayılmasının bu coğrafyalar üzerinde etkinleşmesini sağlamıştır. Fakat Rusya'nın komşu coğrafyaları, Rus emperyalizmine farklı opsiyonlar ve dahası paradokslar sunan yapılara sahiplerdi (Ledonne, 2004: 15-38). Örneğin Balkanlar akraba Slav toplulukları nedeniyle önemli bir yayılma alanı olarak görülürken, Kafkaslar ve Asya nispeten daha az kaynak ve efor gerektiren (bu durum yanılabilir yaratsa da) coğrafyalar olarak görülmüştür.

Rus Çarlığının üç belirgin emperyal coğrafyası bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Polonya ve Finlandiya'nın kontrolü ile araya geniş bir tampon bölge konmuş olan Avrupa'ydı. Rusya bütün gücüne rağmen Avrupalı güçler arasında "eşit" bir statüye sahip olduğunun farkındaydı. Napolyon Savaşlarında ve sonra da Kırım Savaşında gördüğü üzere Avrupalı güçlerin koalisyonlarına karşı da görece zayıftı. Bu nedenle de Çarlığın 19. yüzyıldaki Avrupa politikası savunmacı bir strateji çerçevesinde şekillenmiştir.

Çarlığın ikinci emperyal coğrafyası mikro anlamda Balkanlar ve makro anlamda Anadolu'yu içeren Osmanlı İmparatorluğu topraklarıydı. Rus Çarlığının bilhassa kendisini Üçüncü Roma İmparatorluğu olarak tanımlama girişiminin başlıca nedenlerinden birisi de buydu. Bu coğrafya gerek Rusya'nın Bizans mirası olarak sunduğu Ortodoksluğun tarihsel miraslarını taşımaktaydı ve gerekse de (özellikle Balkanlar özelinde) başka yönetimler altında yaşayan Slav halkların Çarlığın önderliğinde özgürleştirilme ülküsünün beslendiği alandı. Böylece Panslavizm ve Panslavist yaklaşım I. Nikola'dan itibaren başa gelen Çarların çevrelerinde önemli bir baskı unsuru olmuştur.

Diğer taraftan Çarlığın güney komşusu Osmanlı İmparatorluğu Rus jeopolitiğinin en büyük açmazlarından birini teşkil etmekteydi. Özellikle 18. yüzyılın sonundan itibaren Çarlığın artan gücü karşısında gerileyen Osmanlı İmparatorluğu, 1815 sonrasında hızlı bir düşüşe geçmişti. Bu nedenle Çarlık stratejisinde Balkanlar, Boğazlar ve Anadolu ulaşılabilir hedefler haline gelmişlerdi. Bu durum Çarlığın Panslavist politikalarının ötesinde Karadeniz ve Doğu Akdeniz'in kontrolünü de ele geçirmesini sağlayabilirdi. Nitekim Rus diplomasisinin "Doğu Sorunu" tanımı da buradan gelmiştir. I. Nikola ve II. Aleksander bu stratejinin ateşli destekleyicileri olmuşlardır. Buna karşılık 19. Yüzyılda Rusya ve Osmanlı arasındaki üç büyük savaştan Rusya ne Balkanlarda ne de boğazlar üzerinde hemen hiçbir ayrıcalık elde edememiştir. Bunun başlıca

nedeni ise kendini aşırı güçlü gören Rusya'nın da Doğu Sorunu'nun edilgen muhatabı olarak kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu kadar edilgen olmasıydı. Bu nedenle Rusya'nın 19. yüzyılda Balkanlara ya da Osmanlı İmparatorluğuna yönelik her hamlesi ya Rusya'nın Avrupa politikası ile çakıştı; ya da Avrupalı büyük güçlerden veya Balkanlardaki Slavlardan gelen tepkiler sonucunda, Rusya'nın da içinden çıkamadığı problemlere dönüştü. 1829'da Edirne Antlaşması ertesinde Rusya'nın desteğiyle bağımsızlaşan Yunanistan, 1831'de İngiltere ve Avusturya'nın baskısıyla, Avrupa Ahengi alanına dahil olurken, Kırım Savaşı bir kez daha Avrupalı bir koalisyonun Rusya'yı Karadeniz'den tehdit etmesine neden olmuştur. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşında (93 Harbi) alınan galibiyet ise Rusya'nın Avrupa'nın büyük güçlerinin dahili olmadan Osmanlı İmparatorluğunu yalnız yakaladığı ender anlardan biriydi ancak Ayastefanos Antlaşmasının Balkanlarda çizdiği ihtiraslı yapı Sırplarla Bulgarları karşı karşıya getirmekle kalmamış, aynı zamanda Balkan halklarının da Rus Panslavizminden farklı Panslavist yaklaşımları olduğunu Çarlık karar alıcılarına göstermiştir (Gülboy, 2014: 7-36).

Bütün yayılmacı yaklaşımlara karşın, Osmanlı'nın güneydeki varlığı Rusya için aynı zamanda bir tampon bölge olarak da önemliydi. Bu nedenle Rusya, Doğu Sorununu yalnızca emperyal bir politika olarak değil, aynı zamanda bir savunma politikası olarak da görmekteydi. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nu güçlü bir darbe ile kısa sürede yıkamadığı sürece, Avrupa'nın diğer büyük güçlerinin müdahalesi ile karşılaşacağını farkındaydı. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğunun görece zayıflığı çerçevesinde doğru anı gözlemek Çarlık için en rasyonel politikaydı. Kırım Savaşı ve 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı bu rasyonelitenin ya yanlış kullanıldığı ya da iyi hesaplanamadığı girişimler olarak görülmelidir. Diğer taraftan söz konusu doğru anın belirgin olmadığı zamanlarda Çarlık karar alıcıları, Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünün korunmasını önemsemektedirler. Nitekim 1833'te Mehmet Ali Paşa yönetimindeki Mısır'ın Osmanlı'nın varlığını sonlandırması durumu ortaya çıktığında, I. Nikola diğer büyük güçlerin tepkisini beklemeden Osmanlı'ya Hünkar İskelesi Antlaşması dahilinde sunulan bir ittifak ile destek vermiştir (Mowatt, 1927: 25-27). Bunun nedeni başta Fransa ile yakın ilişkilere sahip ve potansiyel anlamda daha kuvvetli bir Mısır'ın Osmanlı'nın yerini alması ihtimaline karşılık, kontrol edilebilir zayıflıkta tutulması muhtemel olan Osmanlı'nın Çarlığın güneyinde bir tampon bölge olarak kalmasının faydalı görülmesiydi. Bu durum özellikle 1878'den sonra Çarlığın Asya yönünde yayılmayı seçmesi ile daha da önem kazanmıştır. Fakat bu politika aynı zamanda Osmanlı'nın Avrupalı güçler ile olan yakınlaşmalarını da kontrol altında tutulması gereken aktif bir diplomasi ile de eşleşmek zorundaydı. Bu diplomasinin akil bir biçimde yürütülmesi ise gerektiği ölçüde başarılı olmadı. Paris Kongresinde başlayan ve Berlin Kongresi sonrasında iyice belirginleşen

Rusya'nın Avrupa büyük güç diplomasisindeki yalnızlaşması ve İngiltere'nin Karadeniz'in statüsü üzerinden Rusya'ya uyguladığı baskı, hem Rusya'nın Avrupa diplomasisinden iyice yalnızlaşmasına neden olmuş, hem de Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkisinin gittikçe mesafeli hale gelmesi sonucunu getirmiştir.

Üçüncü emperyal coğrafya ise Kafkaslardan başlayarak Çin'e uzanan Asya bölgesi idi. Asya coğrafyası diğer coğrafyalara oranla daha az kaynak gerektirecek bir yapıya sahip gözükse de Kafkaslarda ve Türkistan'da Çarlık güçlerinin karşılaştığı direniş yoğun olmuştur. İran ile 1813'de mutabakata varılan Gülistan ve 1828'de imzalanan Türkmençay Anlaşması sonrasında başlayan Çarlığın doğuya yönelik emperyal yayılımı, çoğu zaman yavaş, kimi zaman uzlaşmacı ama çoğu zaman sert olmuştur.² 1860'lardan sonra Fergana Vadisi ve Türkistan üzerindeki yayılma 1880'lerde Çin'e kadar ulaşmıştır. 1895 sonrasında yapılan Trans-Sibirya Demiryolunun sağladığı imkanların yanı sıra bu coğrafyadaki yayılmanın ikmal merkezleri olarak inşa edilen Orenburg, Mukden ve Vladivostok gibi üs şehirlerin varlıklarına rağmen Rusya'nın Çin ve Mançurya üzerindeki hakimiyeti de kısa sürmüştür. 1905 Rus-Japon Savaşı Çarlığın etkisini Türkistan-Moğolistan çizgisine kadar geriletmiştir.

Anlaşılabacağı üzere toprak olarak oldukça büyük boyutlara sahip Rusya'nın jeopolitik açılımları, kendi alanını çevreleyen siyasi coğrafyalara bağımlı olarak önemli paradokslar içermekteydi. Bu durum Çarlığın yayılma stratejilerini ve bunların aktif hamlelerini önemli ölçüde belirledi.

3. Çarlık Rusyası'nda Entelektüel Alanda Jeopolitik Düşüncenin Doğuşu

Çarlık Rusyası'nın üç alanlı genişlemesi Büyük Petro'dan başlayan bir süreç olarak düşünüldüğünde, merkezin geniş yetkilerle donattığı yöneticilerin imparatorluğun stratejisini merkez adına yürüttüğü ve uyguladığı söylenebilir. Çariçe II. Katerina döneminde Grigory Potemkin'in Kırım'ı başarıyla Ruslaştırması ya da Nikolay Muravyov-Amursky'nin Sibirya'yı ele geçirip kolonileştirmesi bu duruma uygun örnekler olarak göze çarpmaktadır. Diğer taraftan Çarlığın diplomasisinin yöneten isimler de bu stratejiye katkıda bulunmuştur. Bu anlamda 1814-1856 arasında Karl Nesselrode, 1856-1882 yılları arasında Aleksander Gorchakov uzun dönemde etkin olurlarken, Mikhail Nikolayevich Muravyov, Aleksander Islovski ve Sergey Sazanov gibi isimler de 1900'lerin başında, II. Nikola dönemindeki imparatorluk stratejisini belirlediler.

2 Gerek bu bölgedeki rakip İngiltere ile olan rekabet ve gerekse de yerel yönetimler ile yürütülen ilişkiler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kazemzadeh, Firuz (2013): *Russia and Britain in Persia*, (Londra, I.B. Tauris).

Fakat 19. yüzyıl sonunda Avrupa entelektüel çevrelerinde başlayan yeni tartışmalar, politik coğrafya ve iktisat alanlarındaki yeni açılımların Rusya'ya da ulaşması ile imparatorluğun yapısı ve coğrafyası entelektüel çevrelerin de farklı boyutlarda tartışma ve inceleme alanına girdi.

Avrupa'da 1880'lerde yükselmeye başlayan Darwinist yaklaşımın, her ülkenin kendi akademik çevrelerinde farklı yorumlarla değerlendirilmesi ile sosyal bilimler alanında da pozitivist bir modernleşme yaşanmaktaydı. Almanya'da Frederic Ratzel'in politik coğrafya başlığında sosyal Darwinist yaklaşımı coğrafya-siyaset ilişkisine taşıması, Avrupa'da politik coğrafya alanındaki tartışmaların jeopolitik analize doğru evrilmesinin de yolunu hazırladı.³ Bu anlamda Rus entellektüelleri de gerek Rus coğrafyasını ve gerekse de imparatorluğun yapısını politik coğrafya ve sonra da jeopolitik yaklaşımda tartışmaya başladılar. Rusya'da emperyal jeopolitiğin bir düşünce alanı olarak canlanması da 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Elie Metchnikov ve Pyotr Semyenov-Tyan-Shanskiy'nin çalışmalarında ve Avrasyacıların teorilerinde özellikle Nikolai Savitskiy ile ortaya çıktığı söylenebilir. Bu anlamda Elie Metchnikov'un Rusya'nın en önemli fen bilimcilerinden biri olması (çalışmaları ile 1908'de Nobel ödülüne layık görüldü), Pyotr Semyenov-Tyan-Shanskiy'in Rus Coğrafya Derneği'nin (Imperial Russian Gerographical Society-RGO) kurucusu olan önemli bir doğa bilimci olması ve her ne kadar düşüncelerini Çarlık rejiminden sonra olgunlaştırırsa da, Avrasyacılığın en önemli düşünürlerinden biri sayılan Pyotr Nikolai Savistkiy'in temelde iktisatçı olması, Çarlık dahilinde jeopolitik düşüncenin pozitivist akademik çevrelerde canlandığını göstermektedir.

Nitekim Çarlık Rusyası'nda pozitivist yaklaşımın öncüsü olan Elie Mechnikov Nobel ödüllü bir fen bilimci olmasına karşın, kaleme aldığı felsefi çalışmalarında Darwin'in pozitivizmini ve 20. yüzyılın başında Avrupa entelektüel çevrelerinde oldukça popüler bir tartışma olan Sosyal Darwinist düşüncüyü temel alan çalışmalarıyla Rus sosyal bilimlerinde çığır açmıştır.⁴

Çarlık Rusyası'nda politik coğrafyanın öncül ismi ise Pyotr Semyonov Tyan-Shanskiy'dir. Dünyanın önde gelen uluslarının mekansal ve bölgesel özellikleri hakkında yazan Semyenov-Tyan-Shanskiy onları coğrafi bağlantı, bölgesel yoğunlaşma ve "denizden denize" bağlantı özelliklerine sahip olarak tanımlamıştır. Rus İmparatorluğu için, Volga ve Yenisey nehirleri arasında özel bir kültürel ve ekonomik bölgenin geliştirilmesi, imparatorluğu güçlendirmenin

3 Frederic Ratzel'in katkıları ve politik coğrafyanın gelişimi ile ilgili bkz. Stagiannos, Alexandros (2019), *The Genesis of Geopolitics and Frederic Ratzel* (Springer: Nature).

4 Metchnikov'un sosyal bilimler alanındaki düşünceler için bkz. Mechnikov, Elie (1908), *The Prolongation of Life* (New York, Putnam's Sons).

temel yolu olarak görülmüştür. Böyle bir bölgenin ülkenin yeni siyasi ve coğrafi merkezi haline gelmesi fikri, 1990'larda Tsymburskiy'nin çalışmalarında daha da geliştirilmiştir (Tsymburskiy, 1995: 59-63).

Her ne kadar pozitivist yaklaşımın etkisiyle şekillense de, Çarlık entellektüelleri arasındaki jeopolitik tartışma çarlığın egemenlik mantığının ve siyasasının kendine biçmiş olduğu tarihsel misyonda bağımsız kalmaz. Modern Rus jeopolitik düşüncesini hazırlayan Çarlık entellektüelleri bu disiplinin kökenlerini Atina demokrasisinin ilkelerine kadar izlemek ve bu anlamda Aristoteles'i "en eski siyaset bilimlerinden biri" olarak jeopolitiğin kurucusu olarak görme eğilimindedirler (Razuvaev, 1993: 32-40). Diğer bir görüşe göre ise Rus jeopolitik bilgisi Rus devletinin kurulmasıyla ortaya çıkan kamusal ve politik düşüncenin ifadesidir. Ancak "Moskova'nın Üçüncü Roma" olarak görülmesi⁵ gibi yaklaşımların jeopolitik niteliğine ilişkin ifadeler veya Moğol öncesi dönemde Rusya'da jeopolitik düşüncenin varlığına ilişkin açıklamalar destekten yoksundur (Kolosov ve Mironenko, 2002: 145-147).

Avrasyacılık'a gelince, bu jeopolitik hareket 1920'de Bolşeviklerden kaçan Rus göçmenler arasında doğmuş ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar gelişimini sürdürmüştür. Avrasyacı yaklaşımın Nikolai Trubetzkoy, Pyotr Suvchinsky, D.S. Mirsky, Konstantin Chkheidze, Pyotr Arapov, Lev Karsavin ve Sergei Efron gibi isimler öne çıksa da, Pyotr Nikolay Savitsky'nin Prag'da sürgündeyken Avrasyacılığın entelektüel yapısını oluşturduğu söylenebilir (Beissweinger, 2015: 97-112). Avrasyacı görüş temel olarak hem Avrupa hem de Asya'nın unsurlarını birleştiren özel bir dünya olarak Rusya'nın uyumu ve benzersizliği hakkında argümanlar üzerine kuruludur. Bu anlamda Rusya'nın elinde tuttuğu ve kendine yeterli kaynakları olan coğrafya, pek çok kültürü harmanlayan bir yapıdır, bir Rus dünyasıdır ve "gelişme alanıdır"; tarihsel olarak Moğol İmparatorluğunun devamı olarak nitelenebilecek Rusya bu alandaki birleştirici üst kimliği kendi emperyal değerleri ile oluşturur (Nicolas vd., 1998: 67-91). Avrasyacı hareket SSCB dışında gelişen bir düşünce yapısı olsa da büyük Asya ve Avrupa'yı kapsayan bir büyük Rusya söylemini oluşturacak argümanları bir arada tutacak ve hem Rus emperyal jeopolitiği için hem bir tarih söylemi ve hem

5 Üçüncü Roma Anlayışı 1453 yılında İkinci Roma olarak tabir edilen İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesinin ardından, Moskova'nın tüm Ortodoks dünyasının merkezi olma misyonunu devraldığı ve bu anlamda da Bizans'ın mirasçısı olduğu tezine dayanmaktadır.

de tarihin ötesinde kapsayıcı bir imparatorluk modelinin dinamiği için her Rus rejiminin başvurabileceği bir temel oluşturacaktır.⁶

4. Çarlık Rusyası Jeopolitiğinde Tarihin Yükü- Jeostratejiden Jeopolitiğe:

Rusya coğrafi konum olarak Baltık bölgesindeki sahillere Pasifik'e uzanan bir toprak parçası üzerinde konuşlu bulunmaktadır. 13. yüzyıl içerisinde Moğol saldırılarına uğrayan bölge ciddi kayıplar yaşamıştır. III. İvan tarafından inşa edilmeye başlayan Rusya 16. yüzyıl içerisinde torunu IV. İvan sayesinde toprak kazanımlarını artırmıştır. Bu bağlamda anılan dönemde Rusya bölgesel bir kara gücü olarak etkisini hissettirmeye başlamıştır. Büyük Petro döneminde karasal gücünü artıran Rusya denizlerde üstün bir konuma gelmek ve sıcak bölgelere inmek istemiştir. Petro döneminde bölgesel bir kara gücü olma niteliğinden, Avrupa güç dengesine ortak olacak bir güç yapısı oluşturmaya yönelik girişimlerin başlatılması ve buna uygun düşecek biçimde Baltık ile Karadeniz bölgelerinde üstünlük sağlama amacıyla etkinlik gösterilmesi, Rusya'ya eskisinden daha geniş vizyonda stratejik ve jeopolitik bir boyut kazandırmıştır (Blagden vd, 2011: 190-202). Rusya bu dönemde kara ve deniz gücünü çağına uygun halde reforme etmeye çalışarak kendi bölgesinde ve sınırlarına uzak alanlarda etkisini hissettirmeyi amaçlamıştır.

Petro'nun yayılma alanı olarak belirlediği jeostratejik hedefler Rus İmparatorluğu için yaşam alanı olarak tasvir edilebilir. Rusya özellikle 18. yüzyıl içerisinde jeostratejik hedef olarak gördüğü Baltık, Doğu Avrupa, Karadeniz, Orta Asya ve Hazar bölgelerinde etkin bir hareket alanı elde etmeye çalışmıştır. Görüleceği üzere Rusya 14. yüzyıldan itibaren gücünü maksimize etmeye çalışmış ve hanedanlığın başına geçen monarkların teknolojik gelişmeleri takip etmesiyle denizde ve karada üstünlük mücadelesine girme girişimleri sonuç vermeye başlamıştır. Rusya bu bölgelerde kültürel ve ekonomik faaliyetlere destek vererek kendini merkeze alan ve sınır bölgelerindeki yapıları çevre ülkeler haline getiren politikalar takip etmiştir. Doğal olarak Rusya yükselen potansiyelini yayılcı pratiklere yönlendirdiğinde, yayılma alanlarında faaliyet gösteren diğer rakip güçlerle de karşılaşacaktır. Bu bağlamda 17. ve 18. yüzyılda Baltık'ta İsveç ve Karadeniz ve Lehistan'da Osmanlı İmparatorluğu ile olan karşılaşmalar, Rusya jeostratejisinin erken sınamaları olarak başarıya ulaşacaktır. Diğer taraftan 19. yüzyılda İngiltere ile Orta Asya özelinde çıkar çatışmasına

6 Rusya'nın Avrasya doktrini kapsamında imparatorluk modelinin derin bir analizi için Bkz. Dimitri Trenin, (2002), The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization (Carnegie: Endowment).

giren Rusya “Büyük Oyun” olarak adlandırılan bu mücadele çerçevesinde kara hakimiyetini elde etmeye çalışacaktır (Hopkirk, 1990: 37-42).

IV. İvan’ın girişimleri ile başlatılan güçlenme hedefleri Petro ile somut bir yapı haline dönüşmeye başlamış ve denizlerde elde edilmesi gereken sıcak sulara inme gayesi günümüze kadar gelen jeopolitik hedefler olmuşlardır. Petro yönetiminde Batı ile daha çok entegre olmaya çalışan Rusya, Çariçe II. Katerina döneminde Avrupa Gücü olarak ön plana çıkmayı hedeflemiştir. Petro’ya kadar kara gücünü maksimize etmeye çalışan Çarlık, Petro’nun Rusya’yı deniz gücü yapma hedefi ile imparatorluk hayaline ulaşmanın ilk aşamasını oluşturmuştur. Petro bu bağlamda jeopolitik düşüncelerini devletin karar alma mekanizmasına yerleştirmesiyle bir stratejist olduğunu kanıtlamıştır (Starikov, 2014: 23). Devamlı gelişme ve teknolojik üstünlükleri takip etmeye çalışan Petro “Büyük bir çabayla bataklıklar içerisinde St.Petersburg’u ortaya çıkarmışsa, aynı azim ve kararlılıkla büyük bir ordu ve donanma kurmuştur” (Kennedy, 1988: 107). Petro’nun ordunun teknolojik imkanlarını en üstün duruma getirmek ve dönemin donanma gelişmelerini yakından takip etmek suretiyle yaptığı girişimler önemlidir. Bu sayede Petro dönemi içerisinde Rusya, Karadeniz ve Baltıklar üzerinde üstünlük elde etmiş, Osmanlı üzerinde kurduğu tahakküm neticesinde jeopolitik kazanımlara sahip olmuştur. Burada önemli olan durum ise Petro’nun seleflerinden ayrı olarak bu bölgeleri jeostratejik kazanç olarak görmesi, bu sayede sadece Hazar Denizi ve Beyaz Deniz bölgesinden denizlere ulaşabilen Rusya’nın “uç sınır” mantığıyla farklı alanları politik amaçlarla kullanılmasına imkan tanımıştır. Bu sayede Rusya’nın ilerleyen dönemlerde Panslavizm kapsamında müdahale imkanına eriştiği Balkanlar’a ulaşma yolu açılmıştır. Ayrıca Kafkaslar bölgesindeki güç tahakkümü için gerekli altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Petro’nun bu hamleleri sadece askeri açıdan değil ekonomik açıdan da olumlu sonuçlar getirmiştir. Rusya kültürel açıdan hareket alanına kavuşmuştur (Courtney, 1954:13-23).

Petro’dan yaklaşık bir asır sonra (1762-1796) Rusya yönetiminde bulunan Çariçe II. Katerina, Petro’nun yarım bıraktığı işi tamamlamaya çalışmıştır. Kırım’ın elde edilmesi, Litvanya ve Belarus’un hakimiyet altına alınması, Dinyeper bölgesindeki toprakların imparatorluğa dahil edilmesi önemli kazançlar olmuştur (Ledonne, 2004: 187-190). Bununla beraber Petersburg ve Odessa limanları vasıtasıyla Avrupa bölgelerine denizden ulaşım için teşkil edilen limanların elde tutulması stratejik açıdan önemlidir (2002: 140-142). Rusya’nın bu bağlamda kara gücünden deniz gücüne geçen hamleleri jeopolitik açıdan Avrupa’daki güç dengesinin yeniden şekillenmesine neden olan ve Rusya’yı bu dengede oyuncu haline getiren gelişmeler olmuştur. Çariçe II. Katerina’nın başarısı bir taraftan Petro’nun başlattığı Avrupa sistemine eklenme sürecini hızlandırması ama aynı zamanda Rusya’nın güney ve doğu coğrafyalarına yayılma yollarını hazırlamasıdır. Çariçe II. Katerina döneminde

Rusya hem Avrupa sisteminin bir parçası olmuş, aynı zamanda Karadeniz'e ortak bir güç haline gelerek 19. yüzyılda ulaşacağı konumun potansiyelini oluşturmuştur.

1789'daki Fransız Devrimi sonrasında Rusya'da düşünsel anlamda değişiklikler görülmeye başlanmıştır (Broers, 2015: 28-42). Fransız-Rus Savaşı (1812) ve 1853 yılında gerçekleşen Kırım Savaşı sonrasında Rusya'da "Zapadnikler (Batıcılar)" ve "Slavyanofili (Slavcılar)" olarak iki farklı eğilim görülmeye başlanmıştır (Zenikovskiy, 1997: 37-52). Batıcılar Petro ile beraber Rusya'nın Avrupa'ya ait olduğunu ve politik hamlelerin bu doğrultuda olması gerektiğini savunurken, Slavcılar Rusya'nın kendine özgü bir model takip etmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. 19. yüzyılda imparatorluk stratejisini belirleyen bu iki görüşün dayandığı temel, Çarlığın askeri gücünün zirvesine ulaşması ile de ilgilidir. Napolyon Savaşlarından Avrupa'nın en güçlü kara gücü olarak çıkan Rusya, bu süreçte oluşturmayı ve dolaylı olarak yönetmeyi başardığı Napolyon karşıtı ittifak ile merkez Avrupa'da kendi istediği şartlarda bir düzen ve denge sistemi (Avrupa Ahengi) oluşturmayı başarmıştır (Gülboy, 2022: 144-163). Viyana Kongresi sonrasında Polonya'nın Avusturya ve Prusya ile paylaşılması ve Kutsal İttifak ile bu iki devlet ile kurulan diplomatik ortaklık Rusya'yı kıta Avrupasının denge yapısında düzenleyici bir konuma taşımıştır (Lieven, 2015:12-27). Bu durum yalnızca Rusya'yı Napolyon'un 1812'de yaptığı gibi Rusya'ya karşı Avrupa'dan bir hamle gelmesine karşı güvenceye almakla kalmamış, aynı zamanda Rusya'nın Osmanlı ve Asya coğrafyalarında yapması muhtemel atılımlar konusunda rahatlamasını da sağlamıştır. Bu durum I. Aleksander'in çevresinde oluşmaya başlayan ve ondan sonra gelen Çarların da çevresinde yer alan Batıcı ya da Panslavist grupların oluşmasını kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan Çarlığın ekonomik anlamdaki yetersizliği ve İngiltere ile Osmanlı ve İran üzerindeki rekabetin stratejik ve diplomatik anlamda başarısız yönetimi Avrupa'da elde edilen dolaylı avantajlı pozisyonun hızla kaybına neden olmuştur. Dolayısıyla Rusya ne 1829'daki Edirne Antlaşması ile zorladığı Yunanistan'ın bağımsızlığından, ne de 1828'de Türkmençay Anlaşması sonrasında İran'daki avantajlı konumundan beklediği kazançları elde edememiştir. 1841'de Boğazlar Sözleşmesi sayesinde İngiltere ile Karadeniz'in statüsü ve Boğazlar konusunda Rusya'nın faydasına olan bir uzlaşma sağlansa da, Kırım Savaşı ve devamında 1856'daki Paris Kongresi kararlarıyla yalnızca Boğazlar ile ilgili elde edilen avantajlar kaybedilmekle kalmamış; aynı zamanda Karadeniz'in statüsü de Rusya'nın aleyhine bir biçimde değişmiştir.

Kırım Savaşı'nın Rus imparatorluk stratejisi için getirdiği en büyük sorun, Rusya'nın oluşturmuş olduğu Avrupa Ahengi statüsünün sona ermesiydi. Savaşın diplomatik sürecinin de gösterdiği üzere Rusya, yalnızca İngiltere ve Fransa'nın askeri müdahaleleri ile karşılaşmamış, aynı zamanda Avusturya'nın diplomatik agresifliğine de boyun eğmek zorunda kalmıştı. Bu dönem Rusya'da

Avrupalı güçlerin kollektif hamleler ile Rusya'nın Avrupa'daki pozisyonunu dengeleme girişimleri olarak görülmektedir ve bu süreci hazırlayan ise Rusya'nın Karadeniz ve Baltık'ta hemen hiçbir Avrupalı gücün sahip olmadığı bir üstünlüğü 19. yüzyılın başından itibaren ele geçirmiş olmasıdır (Nartov, 1999: 8-9). Doğal olarak 1856'daki Paris Kongresi sonrasında Rusya Avrupa'daki yeni güç dengesinde gittikçe yalnızlaştığı bir pozisyona sürüklenmiştir. Bu durum imparatorluğun genişleme dinamiklerini kültürel olarak yakın olan Balkanlara ve nispeten Batılı güçlerin müdahalesinden uzak olan Kafkaslara yönlendirmiştir.

19. yüzyılın başlarından itibaren, Rus jeopolitiği Slavcı bir temelde tezahür etmiş ve Rusya özellikle Balkan coğrafyasındaki güney Slav halkları üzerinde kültürel ve politik etkileşimlerde bulunmuştur. Diğer taraftan bu etkileşim Balkanlar'da Rusya'ya karşı büyük bir sempati yaratmakla kalmamış, aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki yayılma faaliyetlerini destekleyecek aktif taraftarlar bulmasını da sağlamıştır. Rusya'nın Panslavist ideolojisi Michael P. Pogodin, Ivan S. Akasov, Yuri F. Samarin, Vladimir I. Lamanski, Aleksander Hilferding ve Nicholas Ia'nın düşünceleri çerçevesinde şekillenmiştir. Kapsam olarak Rusya dışında yer alan tüm Slavların Rusya'nın hamiliğinde Ortodoksluk temelinde birleştirme amacıyla militarist politikaları ve müdahaleleri de öngören bir dış politikayı savunan romantik bir düşünce akımı olmuştur (Petrovich, 1956: 61-103). Bu bağlamda Balkanlarda gelişmeye başlayan milliyetçilik akımlarını Rusya memnuniyetle karşılamış ve Balkanlardaki devletlerin jeopolitik hamlelerini kendi çıkarları çerçevesinde yönlendirmeye çalışmıştır. Buna uygun olarak Rusya kendisini tüm Slavların hamisi olma konumuna getirmiştir ve bu konumu simgeleyen bir nitelikte 1867'de İkinci Slav Kongresi Moskova'da toplanmıştır. Ayrıca 1870'lerde Osmanlı yönetimine isyan eden Sırp ve Bulgarlara ise Rusya tarafından maddi ve manevi anlamda önemli destekler sağlanmıştır.

Panslavizmin 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması sonrasında ve bunu takip eden Berlin Kongresi ertesinde Rusya'nın stratejik konumuna negatif etki yapmaya başladığı söylenebilir. Bu çerçevede Ayastefanos Antlaşmasının Sırp ve Bulgarlar arasında husumet yaratan maddeleri ve Rusya'nın bu karşıtlığa çözüm bulma konusunda yetersiz kalması önemlidir (Mijatovic, 1917: 35-38). Nitekim Berlin Kongresi sonrasında Sırbistan, Avusturya-Macaristan'a yakınlaşırken, Bulgaristan ile mesafeli kalmıştır. Dahası bu tarihlerden itibaren Panslavizmin içeriği özelinde önemli bir bölünme yaşanmıştır. Bu çerçevede Rusya, Rus milliyetçiliğini ve Slav halkları arasında öncüllüğünü öne çıkartan önemli oranda siyasal içerikli "Slavların koruyuculuğu" iddiasını kuvvetle vurgularken, Balkan Slavları, Avusturya-Macaristan tarafından da desteklenen "Güney Slavları" (Yugoslav) tezlerine ve bunun getirdiği mikro milliyetçilik yaklaşımlarına yönelmişlerdir. Bu durum da

1880'lerden sonra Balkanlarda Rusya'nın prestijini ve siyasal etkisini ciddi biçimde zayıflatmıştır (Stergar, 2017).

1878'deki Berlin Kongresinin sonuçları şüphesiz ki Rusya'da Avrupalı ve Panslavist stratejileri destekleyenler için büyük bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. 1881'de Panslavizmin hararetle destekçisi olan Çar II. Aleksander'ın bir suikast sonucu ölümü ertesinde Rus emperyal stratejisi Avrupa güç dengesinde katılımcı bir statükocu olmak, diğer taraftan da Asya üzerinden doğuya doğru yayılmak üzerine odaklanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkiler eski aktiflikten uzak kalırken, diplomatik anlamda da güney alanında öncelik Boğazların Rusya aleyhine kapalılığı ilkesini değiştirebilecek fırsatların takip edilmesi seviyesinde kalmış ve Doğu Akdeniz'de Mısır'a gittikçe daha çok yerleşen İngiltere'nin baskısında bu anlamda önemli bir hamle yapılamamıştır.

Rusya için 19. yüzyılın son çeyreğindeki en önemli stratejik öngörü şüphesiz ki Alman Birliğinin kuruluş sürecinde gösterilmiş olan dolaylı diplomatik destek olmuştur. Avusturya ve Fransa ile savaşan Prusya'nın Rusya'nın tarafsızlığına büyük ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu sebeple Bismarck Alman Birliğinin kuruluş sürecinde bu tarafsızlığın korunması için Rusya'nın Avrupa dengesindeki pozisyonunu tanıdığını gösteren bir diplomasi yürütmüştür. Bismarck aynı diplomasiyi 1872'deki ve 1881'deki iki Üç İmparator Ligleri ile taçlandırarak 1815 sonrası Avrupa Ahenginin muhafazakar statükoculuğunu yeniden canlandırmıştır. Bu anlamda 1878 Berlin Kongresi sonrasında Rus emperyal stratejisi Asya'ya doğru yön değiştirirken, Almanya Rusya için Avrupa güç dengesinin onun adına koruyucusu olmuştur. Bismarck 1884'te Rusya ile imzaladığı Garanti Anlaşmasıyla da bu misyonu devam ettirmeyi taahhüt etmiştir. Bismarck'ın 1871 sonrasındaki diplomasisi Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya ortaklığına dayanan bir Avrupa merkez eksenini yaratmakla kalmamış, aynı zamanda imparatorluğun Avrupa ve Balkan sınırlarını da dolaylı bir garanti altına alarak Rusya'nın ilgisini tamamen Asya'ya yöneltmesini de sağlamıştır.

Rusya'nın emperyal stratejisini yalnızca bölgesel olarak düşünmek eksik olacaktır. Çarlığın emperyal stratejisini jeopolitik bir analize dönüştürmek için Rusya'nın güç yapısını ve bu yapının tarihsel evrimini de göz önüne alınması gerekmektedir. Çarlıktan günümüze kadar Rusya'nın jeopolitik yapısının gelişim süreci içerisinde 19. yüzyıl özel bir önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda Rusya ne tam Batı kültürü etkisine girmiş, ne de katıksız Doğulu bir özellik göstermiştir. Hem Rus kimliğinin kökenini oluşturan ve hem de Panslavist etkileşimi mümkün kılan Ortodoks gelenek Rusya'nın stratejik kimliğinde belirleyici bir rol teşkil etmiştir (Berdyayev, 1962: 1-3).

Askeri anlamda özellikle 19. yüzyılın sonuna değin Rusya bir kara gücü olma ve kara gücü olarak örgütlenme özelliğine sahiptir. Çarlığın büyük insan

gücü ve imparatorluk dahilindeki savaşçı halklar, Rusya'nın gittikçe artan kalabalıklarda kara orduları çıkartmasını sağlamıştır. Diğer taraftan imparatorluğun coğrafyasındaki uzun mesafeler ve altyapı eksiklikleri söz konusu orduların hareketlerini ve ikmalini zorlaştırmıştır. Biraz da bu nedenle Rusya için müttefik olması gereken imparatorluklar kara güçleri ile ön plana çıkmış devletlerdir. Prusya (sonrasında Almanya), Avusturya gibi kara gücü olan devletlerle olan yakınlaşmalar buna örnektir. Rusya için asıl tehdit donanma unsurları güçlü olan devletler olmuştur. Kırım Savaşı bu tür tehditler arasında hayata geçmiş en cüretkar saldırı olarak öne çıkmaktadır. Asya'da ise Çin bu bağlamda Rusya'nın kara gücü açısından müttefiklik ilişkisi kurabileceği bir devlet olarak görülebilir fakat Çarlığın nispeten ikmali zor doğu sınırlarında Çin uzun süre bir rakip olmuş ve ancak 20. yüzyılın başında Rusya'nın bölgedeki etkinliğini arttıracak yatırımları sonrasında kontrol edebileceği bir ortak haline gelmiştir.⁷

1889'da II. Wilhelm'in tahta geçmesi ve sonrasında 1890 yılında Bismarck'ın yerine şansölyeliğe atanan Von Caprivi'nin inisiyatifi ile Rusya ile uzatılmayan Garanti Antlaşması Rus-Alman ilişkilerinde kısa vadede belirgin bir soğuma yaşatmamıştır. Aynı şekilde 1893'te Rusya ile Fransa arasında imzalanan askeri ittifak antlaşması Almanya tarafından reaksiyoner bir olumsuzlukla karşılanmamıştır. Bunun başlıca nedeni hem Fransa'nın hem de Rusya'nın Almanya ile değil, İngiltere ile girmiş oldukları emperyal yarış olmuştur.⁸

7 Rusya ile Çin arasındaki ilişkilerin tarihsel süreci ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Paine, Sarah C.M. (1996), *Imperial Rivals-China Russia and their Disputed Frontier* (New York: Unwin Hyman).

8 Gerek Garanti Antlaşması'nın uzatılmaması ve gerekse de Fransız-Rus İttifakı'nın dahilinde Almanya'nın rakip olarak tanımlanması bu dönem ile ilgili farklı analizlerin yapılmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan bu analizler daha çok Birinci Dünya Savaşı'na giden süreç ile ilişkilendirilen analizlerdir. 1890-94 yılları arasında Almanya'nın dış politikası Bismarck sonrasında girdiği değişim üzerinden okunduğunda ne Garanti Anlaşması ve neden Fransız-Rus İttifakı ileri zamandaki çatışmaların yaşanacağı ortama katkıda bulunacak gelişmeler olsa da, 1890'larda bu iki gelişme Avrupa'da Fransa, Rusya ve Almanya arasındaki ilişkilerde tansiyonun yükselmesine neden olan gelişmeler değildir. Garanti Anlaşması'nın uzatılmaması ve Fransız-Rus İttifakı ile ilgili tamamlayıcı analizler için Bkz. A.J.P. Taylor (1954), *The Struggle for Mastery in Europe*(Oxford/ Clarendon Press): 324-348); Bridge ve Bullen (1980), *The Great Powers and the European States System* (New York/Longman):138-139; Christopher Clark (2012), *Sleepwalkers* (New York/Harper Collins Pub): 124-128).

1890'larda Rusya ile Fransa'yı aynı stratejide buluşturan ortaklık iki devletin de İngiltere ile Avrupa dışında karşılaşmalarıydı. 1890'larda Asya'nın en doğu ucunda Vladivostok limanını kullanmaya başlayan ve dahası artık Çin üzerinde İngiltere'nin aleyhine olarak yavaş yavaş hakimiyet kurmaya başlayan Rusya, bu dönemde tarihinde hiç olmadığı düzeyde bir deniz gücüne sahip olmak için yatırımlarını arttırmış ve Fransa'nın öncül olduğu Jeuné Ecole stratejisini benimseyerek emperyal stratejisini kara boyutunun ötesine taşımıştı.⁹ Aynı şekilde Fransız sermayesi ve desteği ile 1895'te yapımına başlanan Trans-Sibirya demiryolu, İmparatorluğu batıdan doğuya lojistik anlamda birleştirecek bir proje olarak önemli olmuştur. 1898'de Çin'den Port Arthur ve Dalny limanlarının kiralanması ile de Rusya Asya'daki en büyük savaş filosunu bu bölgeye yerleştirmiştir. Bu gelişmelerin gösterdiği üzere Rusya 20. yüzyılın başında askeri anlamda en hızlı büyüyen ve stratejik anlamda da bu gücü etkin ve görünür kullanan büyük güç konumundaydı.¹⁰

Rusya 1895 Çin-Japon Savaşı sonrasında Japonya'nın savaştaki kazançlarından vazgeçmesi yönünde verdiği nota ile Uzak Doğu Asya'daki ulaşmış olduğu üstün pozisyonu iyice belirgin hale getirmiştir. Japonya bu notaya boyun eğerken, Fransa ve Almanya'nın Rusya'ya verdiği diplomatik destek İngiltere'yi de etkisizleştirmişti (Nish, 1989: 33). Bu nota ertesinde Rusya Çin üzerinde kesin bir hakimiyet kurmakla kalmamış, Mançurya ve Kore üzerinde de pek çok ayrıcalık elde etmiştir. 1905'te Trans-Sibirya Demiryolunun da kullanıma açılması ile Rusya Asya'da kesin bir emperyal hakimiyet üretmiş durumda gözükmekteydi. Bu şartlar altında Rusya 20. yüzyılın en önemli emperyal gücü olma potansiyeline sahip devlet olarak ön plana çıkmıştır.¹¹

9 1880'lerde Fransa tarafından benimsenen ve sonra da başta Rusya olmak üzere pek çok diğer devlet tarafından uygulanan ağır savaş gemileri yerine kruvazörlerden oluşan bir deniz gücü çerçevesinde şekillenmesi öngörülen bir donanma stratejisi olan Jeuné Ecole'ün tarihsel gelişimi ve detaylı analizi için bkz. Roksund, Arne (2017), *The Jeuné Ecole- Strategy of the Weak* (Leiden/Boston: Brill).

10 Rusya'nın bir deniz gücü olarak bu dönemdeki yükselişi ve gelişen deniz hakimiyeti ile ilgili bu dönemin en önemli deniz gücü analistlerinden biri olan Fred T. Jane'in analizleri oldukça önemlidir. Bunlar için bkz. Jane, Fred T. (1899), *The Russian Imperial Navy- Its Past Present and Future* (Londra: W. Thacker & Co.).

11 Rusya'nın 20. yüzyıl başındaki potansiyeli ile ilgili daha o dönemde pek çok araştırma ve çalışma yapılmıştır. Diğer taraftan Rus coğrafyasının büyüklüğü bu araştırmaların subjektif yapılarını etkilediğinden Rusya'nın tam potansiyeli hakkında net bilgi edinmek o dönemde nispeten zordur. Buna karşılık bu dönemde yayınlanan Wolf Von Schiebrand'ın Rusya hakkındaki araştırması ve analizleri dikkat çekici şekilde önemlidir. Bu analizler için Bkz. Schiebrand, Wolf Von (1904), *Russia-Her Strenght and Her Weakness* (Londra, Putnam & Sons).

Rusya'nın bir emperyal güç olarak yaşadığı en büyük kırılma 1905 Rus-Japon Savaşı olmuştur. Bu savaş sonunda Rusya yalnızca Uzak Doğu Asya'daki üstünlüğünü değil ama ordusunun üçte birini ve donanmasının üçte ikisini kaybetmiştir (Dumas ve Vedel-Petersen, 1923:57-59). Alınan büyük yenilgi ve uğranılan büyük kayıplar Rusya'nın iç rejiminde "erken devrim" olarak da adlandırılan politik bir krizin ötesinde, Rusya'yı büyük güç yapan unsurların da ciddi bir erozyona uğramasına neden olmuştur. Böylesine kesin bir yenilginin getirdiği sarsıntı ve iç karşılıklar Rusya'nın Uzak Doğu Asya'ya endekslenmiş emperyal stratejisinin iflası anlamını da taşımaktadır. Çarlığın içine girdiği düşüş ister istemez Çarlığın emperyal jeopolitiğinde de büyük bir kırılma yaratmıştır.

Rusya'nın 1905'teki yenilgisi ertesinde Rus karar alıcıları, Çarlığın büyük güçler arasındaki yerini korumanın ne kadar hassas bir strateji ile devam ettirilebileceğini fark etmişlerdir. Bu anlamda Rusya bir taraftan kaybettiği askeri gücü yeniden bir araya getirmek ve diğer taraftan da Çarlığın yitip giden büyük güç prestijini daha fazla yıpratmayacak bir dış politika yürütmek durumunda kalmıştır. (McDonald, 2005:545-548) Bu durum Rusya'nın jeostratejisini cüretkar emperyal politik seviyesinden çok daha rasyonel olan reel politik seviyesine taşımıştır. Bu durum da ister istemez Rusya'nın 1905 sonrasındaki yeni jeopolitiğini negatif yönde etkilemiştir.

Rusya'nın büyük güç kimliğinde 1905 sonrasında ortaya çıkan krizin Rus jeopolitiğine olan negatif etkisinin nedeni savaştaki kayıplar sonrasında ortaya çıkan yetersizlikler olduğu kadar, Rus jeostratejisinin aktif olduğu üç alanda Rusya'nın aleyhine şekillenen statükodur. Daha itidalli bir dış politika 1907'de İngiltere ile İran arasında, Afganistan üzerinde iki gücün rekabetini ortadan kaldıracak bir uzlaşma içeren sömürge anlaşmasının imzasını mümkün kılmıştır (Stone, 2006: 149-150). Bu durum aynı zamanda Uzak Doğu Asya'daki yeni statükonun da kabulü niteliğindedir ve Rusya'nın Çin ve Mançurya'dan başlayan çekilmesini tamamlayarak Çarlığın Asya stratejisinin sonunu temsil etmiştir.

1907'de İngiltere ile olan antlaşmanın ertesinde Rusya'nın hemen hiç beklemediği darbe Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında ortaya çıkan ve Almanya'nın da Avusturya-Macaristan'a destek verdiği 1908 Bosna Krizi ile gelecektir (Taylor,1954: 151-155). Bosna Krizinde Rusya'nın ittifak içinde olduğu Fransa'nın sessizliği ve Sırbistan'a destek verecek bir askeri güçten yoksun oluş Rusya'nın Alman-Avusturya-Macaristan ittifakının diplomatik saldırganlığına boyun eğmesini getirmiştir. Bu çerçevede Rusya, Uzak Doğu Asya'dan sonra Avrupa'daki pozisyonunu da kaybetmeye başladığını fark edecektir. Bu durum Rusya'yı daha savunmacı bir çizgiye getirirken, diğer güç araçlarının eksikliğinde diplomasiyi Rusya'nın tek stratejik aracı olarak öne çıkartacaktır.

Gerçekten de 1908 sonrasında Rus diplomasisi, İngiltere ve Fransa ile yakınlaşan bir çizgide Rusya'nın Avrupa'daki güç dengesinde kalmasını ve hatta zaman zaman Almanya-Avusturya-Macaristan ekseninin aleyhine manipüle etmesini sağlayacaktır. Fakat şüphesiz ki Rus diplomatlarının en büyük başarısı 1912'de Sırbistan ile Bulgaristan'ı Rusya'nın kontrolünde olacağı hesaplanan bir Balkan İttifakı içinde birleştirmeyi başarmak olacaktır.¹² Diğer taraftan Rusya'nın Balkan İttifakını kontrol etmedeki yetersizliği ve ard arda gelen iki Balkan Savaşında Rusya'nın güç yapısını henüz tamamlayamadığı bir dönemde kendisini hazırlıksız olduğu bir topyekun savaşın içine çekecektir.¹³

Anlaşılabileceği üzere 1905'ten sonra Rusya'nın geçirdiği kriz, Çarlığın emperyal stratejisini tam bir kaosa sürüklemekle kalmamış, aynı zamanda Çarlığın tarihsel jeopolitik alanlarını da dengelemekte yetersiz kaldığı diğer büyük güçlerin girişimlerine açmıştır. Bu durum Birinci Dünya Savaşı'ndaki büyük yenilgiyi ve çarlığın tasviyesini hazırlayan en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Sonuç

Jeopolitiğin temel hareket noktası bir politika yapımının ve daha da önemlisi bu anlamda karar alışı sürecinin coğrafya ile bağlantılı olarak değerlendirilmesidir (Anderson, 1999: 125). Bu anlamda bu çalışma Rus Çarlığının bir büyük güç olarak gelişim sürecini, bu gelişimin coğrafi alanını değerlendirerek analiz etmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede gerek Rus karar alıcılarının dönemsel stratejik görüşleri ve gerekse de Rus entelektüellerinin bu süreç içinde katılımlarını tespit ederek, Çarlığın, 1917'deki Bolşevik Devrim ile tasfiyesine kadar olan süreçte yaptığı jeostratejik seçimleri ve bu seçimlerin sonuçlarını göstermek amaçlanmıştır.

Rus Çarlığının I. Petro'dan başlayarak çevresi tarafından algılanmaya başlayan bir güç haline gelmesi ile başlayan yükselişi, ondan sonra gelen yöneticiler tarafından da yayılmaya ve genişlemeye doğru yönelen bir emperyal strateji üretmiştir. Bu strateji üç ana emperyal coğrafyayı öne çıkardı. Bu üç

12 Balkan İttifakı'nın oluşum sürecinin detaylı bilgisi ve Rusya'nın bu dönemdeki Balkan politikasının ayrıntılı değerlendirilmesi için bkz. Edward C. Thaden, Edward C. (1965), *Russia and the Balkan Alliance* (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press), aynı zamanda Balkan Savaşları ve Rusya'nın diplomatik süreçteki yeri için bkz. Ernst Christian Helmreich (1938), *The Diplomacy of the Balkan Wars*, (Cambridge, Harvard University Press): 3-89, 341-379.

13 Birinci Dünya Savaşı bazı tarihçiler tarafından Üçüncü Balkan Savaşı olarak da nitelenmektedir. Bu konudaki en önemli vurgulardan biri Joachim Remak Bkz. Joachim Remak (1971), "1914--The Third Balkan War: Origins Reconsidered", *The Journal of Modern History*, 43 (3): 353-366.

coğrafya her biri Rusya'ya ayrı fırsatlar ya da engeller sunan ve Rusya'nın farklı güç unsurlarını devreye sokmasını gerektiren Avrupa, Osmanlı toprakları ve Asya'ydı. Bu üç emperyal coğrafya birbirinden farklı rakipler, güç ilişkileri, politik yapılar ve lojistik imkanlar sunduğundan Rusya'nın stratejisi, bütün yeteneklerine, rağmen sürekli bir yayılma üzerinde kurgulanmaktan çok bir yayılma-savunma paradoksu üzerinde şekillendi. Bunun başlıca nedeni Rusya'nın üç coğrafyada birden güçlü olacak yetenekte bir askeri yapıya ve lojistik imkanlara sahip olmamasıydı. Bu çerçevede bir kara gücü olan Rusya, büyük deniz güçlerine karşı zayıf kalırken, Kırım Savaşında olduğu gibi saldırılara karşı da açıktı. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğuna karşı kazanılan zaferler bile Avrupa güçlerinin müdahaleleri nedeniyle Rusya'nın lehine statüko değişiklikleri yaratacak oranda başarılı sonuçlar getirmedi. İkinci olarak da Rusya'nın emperyal politikalarının ideolojik olarak kapsayıcı öneriler getirmekteki başarısızlığıydı. Slavların hamisi ve birleştiricisi olma rolünü üstlenmesine karşılık Ortodoksluğu ve Rusluğu öne çıkartan Rus Panslavismi, ne Katolik Polonya'yı ve ne de kendi milliyetçi geçmişlerine düşkün Balkan Slavlarını memnun edemedi.

Rusya 19. yüzyılın sonuna kadar bir kara gücü olma niteliğini korudu. Bu ona üç emperyal coğrafyasında yayılma ile savunma arasında seçimler yapmasında önemli bir avantaj yarattı. Napolyon'un 1812 seferindeki başarı sonrasında Avrupa güç dengesinin gizli mimarı olmasından öte, Osmanlı yönetiminden ayrılmak isteyen Balkan halklarına da destek vermesini ya da Kafkaslar ve Türkistan bölgesinde olduğu gibi daha zayıf askeri yapılara kolayca üstünlük kurarak hakimiyetler elde etmesini sağladı. Diğer taraftan 1800'lerin sonunda Rusya'nın coğrafyası emperyal bir deniz gücü gerektirecek oranda büyümüştü. Rusya 1890'larda bu deniz gücünü de baş döndürücü bir hızla inşa etti. Buna karşılık Baltık, Karadeniz ve Uzak Doğu olarak üç alana dağılmış olan bu deniz gücü, hiçbir alanda kesin deniz hakimiyeti sağlayamadığından görünenin çok gerisinde bir vasıfta kaldı. 1905'te Port Arthur ve Tsushima Savaşlarında da Rusya sahip olduğu deniz gücünün üçte ikisini kaybetti.

1905'teki yenilgi Rusya için jeostratejik anlamda büyük bir yıkımdı. Çarlık, nispeten ikinci sınıf bir güç olarak kabul edilen Japonya gibi bir doğulu devlete boyun eğmiş, Portsmouth Barış antlaşması için ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in arabuluculuğuna ihtiyaç duymuş ve Avrupalı güçlerden hiçbir destek alamamıştı. Buna ek olarak askeri yapısı hem malzeme ve hem de prestij olarak büyük zarar görmüştü. Bu durum karşısında Rusya büyük güç arenasında kendini yalnız bulmakla kalmadı; Almanya ve Avusturya ekseninin de baskısı altında kaldı. 1908 sonrasında Rusya düşmekte olan bir büyük güç görüntüsündeydi.

Rusya'nın büyük güç pozisyonundaki düşüş ister istemez emperyal jeopolitiğini de etkiledi. Çarlığın üç coğrafyasında da Rusya statükocu ya da

savunmaya yönelik seçimler yapmaya çalıştı. Diğer taraftan Rus diplomatları fırsatları kullanarak Rusya'yı büyük güç dengesi içinde tutmaya çalışmaktaydılar. Üçlü Antant içinde yer almak ve Balkan İttifakının kurulması bu yöndeki en önemli başarıydı. Fakat Rus diplomasisi eski dönemlerdeki güç unsurlarından yoksun olan Çarlığın, bu dönemdeki limitlerinin izin verdiği cüretkarlığın ötesine geçemediklerinden Rusya 1912 yılı sonrasındaki Balkan Savaşlarından da büyük prestij kaybı ile çıktı. Balkan İttifakını kontrol edemeyen Rusya, iki Balkan Savaşı sürecinde de büyük güçler arasında edilgen kaldı. Bosna suikastı ile başlayan üçüncü kriz ve sonrasında başlayan Üçüncü Balkan Savaşı ise Rus Çarlığının 1917'deki yıkılışını hazırladı.

Mayıs 1917'de Çar II. Nikola'nın tahttan çekilmesi ertesinde Romanov hanedanı üzerinden gelen Çarlık rejimi sona ermiştir. Bolşeviklerin iktidarlarını oluşturmaları ve iç savaşın sona ermesi ertesinde Aralık 1922'de SSCB'nin kurulması, Çarlık coğrafyasının yeni ideolojik kodlar ile yeniden formüle edilmesini temsil etmekteydi. SSCB'nin karar alıcıları Çarlık Rusyası'nın jeostratejik ve jeopolitik özelliklerinin pozitif ve negatif çıktılarını miras olarak devralmakla kalmadılar, komünist ideolojiyi bir jeopolitik kimlik olarak kullanarak bu mirası geliştirdiler. Diğer taraftan özde egemenliği çarlığın sahip olduğu egemenlik alanının ötesine geçmeyen SSCB'de savunma-yayılma ikilemini jeostratik hamlelerinde sürekli olarak hissetti. Dolayısıyla 1940'ta Finlandiya'da, 1941'de Doğu Avrupa'da ya da 1980'de Afganistan'da olduğu gibi uğranılan başarısızlıkların nedenlerini Rus gücünün zayıflığının ötesinde Rus jeopolitiğinin taşıdığı paradoksal özelliklerinde de analiz etmek önemlidir.

1991'de SSCB'nin kendini tasviyesi sonrasında önce Bağımsız Devletler Topluluğu ve sonra da Rusya Federasyonu olarak formüle olan Rusya da Çarlık jeopolitiğinin kodlarını devralarak, bu kodların negatif ve pozitif özellikleri üzerinde bir jeostrateji yürütmeyi hedefledi. 2022'de Ukrayna'nın işgali ile başlayan ve bir Rus-Ukrayna Savaşına dönüşen krizin de gösterdiği üzere Rusya kendisini çevreleyen jeopolitik kuşakta hala Rus Çarlığı'nın jeopolitik mirasına mahkum durumdadır.

Kaynakça

- Anderson, Ewan W. (1999), "Geopolitics: International Boundries as Fighting Places", *Journal of Strategic Studies*, 22(2-3): 125-136.
- Beissweinger, Martin (2015), "Methaphysics of Geography: The Religious and Economic Foundations of P.V. Savitskii's Eurasianism", Bassin, Mark, Glebov, Sergei ve Laruelle,

Marlene (Der.), *Between Europe and Asia- The Origins, Theories and Legacies of Russian Euroasianism* (Pittsburg: University of Pittsburg Press): 97-112.

Berdyaev, Nikolay Aleksandrovic (1962), *The Russian Idea* (Michigan: Beacon Press).

Blagden, David W., Levy, Jack S. ve Thompson, William R. (2011), "Sea Powers, Continental Powers, and Balancing Theory", *International Security*, 36(2): 190 – 202.

Britannica (2023), "Rudolf Kjellén.", <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Kjellen>. (10.05.2023).

Bridge F.R. ve Roger Bullen, (1980) *The Great Powers and the European States System 1815-1914*, (New York Longman).

Broers, Michael (2015), "Cicero and Aristotle: Cultural Imperilism and the Napoleonic Geography of Empire", Hartley, Janet M., Keenan, Paul ve Lieven, Dominic (Der.), *Russia and the Napoleonic Wars* (New York: Palgrave).

Clark, Christopher (2012), *The Sleepwalkers*, (New York, Harper Collins Pub).

Courtney, Anthony (1954): "The Background of Russian Sea Power", *Royal Institute of International Affairs*, 30 (1): 13-23.

Dimitri Trenin, (2002), *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization* (Carnegie: Endowment).

Dumas, Samuel ve Vedel-Petersen, Knud Otto (1923), *Losses of Life Caused by War* (Pennsylvania: Clarendon Press).

Fellegi, Benjamin (2022), "The Conflict of Land and Sea in Geopolitics Comparing the Geopolitical Thinking of Halford Mackinder and Alfred Mahan (1890-1914)", *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (4): 1-18.

Grygiel, Jacob J. (2006), *Great Powers and Geopolitical Change* (Baltimore, John Hopkins University Press).

Gülboy, Burak S. (2014). "Bandwagoning vs Chain Ganging: The Failure of Great Power Diplomacy in the Balkans before the First World War", *International Journal of Turcologia*, 9 (17): 7-36.

Gülboy, Burak Samih (2022): "Reassessing the Concept of Peace in the Concert of Europe: A European Model of Security Based upon Cooperation of States against People", *Journal of Applied & Theoretical Social Sciences*, 4(2):144-163.

Helmreich, Ernst Christian (1938), *The Diplomacy of the Balkan Wars*, (Cambridge, Harvard University Press).

Hopkirk, Peter (1990), *The Great Game: On Secret Service in High Asia*, (Oxford: Oxford University Press).

Jane, Fred T. (1899), *The Russian Imperial Navy- Its Past Present and Future* (Londra: W. Thacker & Co.).

- Kazemzadeh, Firuz (2013): *Russia and Britain in Persia*, (Londra, I.B. Tauris).
- Kennedy, Paul, (1988), *The Rise and Fall of the Great Powers* (Londra: Hyman).
- Kissinger, Henry (1957), *A World Restored Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812-22* (Boston: Houghton Mifflin Company).
- Kolosov, Vladimir A. ve Mironenko, Sergei N. (2002), *Geopolitika i Politicheskaya Geografiya* (Moskova: Aspect Press):145-147.
- Ledonne, John P. (2004), *The Grand Strategy of the Russian Empire 1650-1831* (Oxford: Oxford University Press): 15-38.
- Ledonne, John P. (2004), *The Grand Strategy of the Russian Empire 1650-1831* (Oxford: Oxford University Press).
- Lee, Stephen J. (1982), *Aspects of European History 1789-1980* (Londra: Routledge Press).
- Lieven, Dominic (1999), "Dilemmas of Empire 1850-1918 Power, Territory, Identity", *Journal of Contemporary History*, 34 (2): 163-200.
- Lieven, Dominic (2001), *Empire-The Russian Empire and its Rivals*, (New Haven: Yale University Press).
- Lieven, Dominic (2015), "International Relations in the Napoleonic Era:The Long View", Hartley, Janet M., Keenan, Paul, ve Lieven, Dominic (Der.), *Russia and the Napoelonian Wars* (New York: Palgrave): 12-27.
- McDonald, David (2005), "Tsushima's Echoes: Asian Defeat and the Tsarist Foreign Policy", Steinback, John W. et al (Der), *The Russo, Japanese War in Global Perspective*, (Leiden, Brill): 545-564.
- Mechnikov, Elie (1908), *The Prolongation of Life* (New York, Putnam's Sons).
- Mijatovic, Cedomilj (1917), *The Memoirs of a Balkan Diplomatist* (Londra: Cassel and Company Limited).
- Mironenko Kolosov (2001), *Geopolitika i Politicheskaya Geografiya* (Aspekt Press, Moskova): 140-142.
- Mowatt, Robert B. (1927), *A History of European Diplomacy* (Londra: Edward Arnold & Company).
- Nartov, Nikolai (1999), *Geopolitika*, (Moskova: Yuniti).
- Nicolas,G. Sériot, P., Lavroukhin, V. ve Wenker, L. (1998), "La Russie-Eurasie d'après Savitsky", *Chaiers de Geographie du Québec*, 42 (115): 67-91.
- Nish, Ian (1989), *The Origins of Russo-Japanese War*, (New York: Longman).
- Paine, Sarah C.M. (1996), *Imperial Rivals-China Russia and their Disputed Frontier* (New York: Unwin Hyman).

- Petrovich, Michael Boro (1956), *The Emergence of Russian Pan Slavism* (New York: Columbia University Press).
- Razuvaev, Vladimir (1993), "O ponyatiyi "Geopolitika", *Vestnik MGU: Sotsial'no-Politicheskiye Issledovaniya*, (4): 32–40.
- Remak, Joachim (1971), "1914--The Third Balkan War: Origins Reconsidered", *The Journal of Modern History*, 43 (3): 353-366.
- Rich, Paul B. (2009) "Russia as a Great Power", *Small Wars and Insurgencies*, 20 (2): 239-250.
- Roksund, Arne (2017), *The Jeune Ecole- Strategy of the Weak* (Leiden/Boston: Brill).
- Schiebrand, Wolf Von (1904), *Russia- Her Strength and Her Weakness* (Londra, Putnam & Sons).
- Sloan, Geoffrey ve Gray, Colin (1999), "Why geopolitics?", *Journal of Strategic Studies*, 22 (2-3): 1-11.
- Stagiannos, Alexandros (2019), *The Genesis of Geopolitics and Frederic Ratzel* (Springer: Nature).
- Starikov, Nikolay (2014), *Geopolitika- Kak eto Delayetsa?*, (İzdatelstvo Piter, Sankt Petersburg).
- Stergar, Rok (2017), "Panslavism", <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/panslavism>, (12.07.2017)
- Stone, David R. (2006), *A Military History of Russia From Ivan the Terrible to the War in Chechnya*, (Londra: Preager Security International).
- Taylor, Alan John Percivale (1954), *The Struggle for Mastery in Europe*, (Oxford, Clarendon Press).
- Tsyburskiy, Vadim (1995): *Zauralski Peterburg: Alternativa Dlya Rossiskoi Tsvilizatsiyi* (Biznes i Politika), 59–63
- Zenikovskiy, Vasiliy (1997), *Russkie Misliteli i Evropa* (Moskova).